

V kauze Peroutka jsou nejvíc ohroženy soudy

Pět let se táhnoucí spor o výroky prezidenta Miloše Zemana na adresu novináře Ferdinanda Peroutky ukazuje, že pokud je zde někdo ohrožen, není to samozřejmě Peroutka, ale ani prezident, nýbrž schopnost české justice rozhodnout ve prospěch historické reality. Bez jejího poznání se to však nezmění.

Nejde tu totiž o výklad dějin nebo nalezení nějaké dosud neznámé a skandální pravdy, která by relativizovala Peroutkovu bezúhonnou pověst či jeho schopnost kritického myšlení nebo morální integritu, jak se snažil Hrad dokázat, ale jen a pouze o uznání, že lež je lež a pravda je pravda. Napomoci soudcům by mohla odborná historická analýza, kterou však zatím odmítají.

Rovina historická

Celý spor má dvě roviny – historickou a právní. Nejprve k té historické, kde je vše o dost jednodušší než v druhé. Miloš Zeman před pěti lety prohlásil: *Jeden z největších českých novinářů Ferdinand Peroutka uveřejnil v prestižním časopise Přítomnost článek s titulkem Hitler je gentleman. Tentýž novinář po mnichovské dohodě napsal: „Nemůžeme-li zpívat s anděly, musíme výtí s vlky.“*¹ A dokládal tím jeho údajnou fascinaci nacionálním socialismem. Novinářova vnučka Terezie Kaslová se od té doby marně domáhá omluvy.

Napsal tedy Ferdinand Peroutka text, kde mluví o andělech a vlčích? Ne. Napsal ho Jan Stránský pod pseudonymem Petr Bílý a je to známý fakt. S druhým výrokem o článku *Hitler je gentleman* těžko polemizovat, protože ten prostě neexistuje. V *Přítomnosti* žádný takový článek s takovým titul-

kem ani od Peroutky, ani od nikoho jiného není. A to by mohlo být celé.

Jenže není. Když už Hrad a jeho právní zástupce Marek Nespala nemohli doložit prezidentova tvrzení, uchýlili se k dehonestaci celoživotního demokrata Peroutky, tak trochu v duchu logiky – sice jsme řekli, že je vrah, což se ukázalo, že není, dokonce nemá se zločinem nic společného, ale dost se o téma zločinu zajímal a kdo ví, proč to dělal. Takto blouznit smí možná soukromník, ústavní činitel by si na to ale měl dát pozor. A soud by se k něčemu podobnému neměl uchýlit ani náznakem.

Místo toho se právní zástupce Hradu pustil do naznačování, že Peroutka byl na konci 30. let div ne antisemita a podporoval nacisty. Ani k tomu ale není dostatečná pramenná základna. Článek, který v této souvislosti bývá hojně zmiňován, *Češi, Němci a Židé*, ukazuje možná na dobovou podmíněnost svého vzniku, ale rozhodně ne na antisemitismus svého autora. Projevují se v něm pouze limity Peroutkova celoživotního realismu.

Peroutka po Mnichovu jako mnohokrát předtím i potom vystupuje jako klasický propagátor etiky odpovědnosti, řečeno se sociologem Maxem Weberem. Ten rozlišuje etiku smýšlení a etiku odpovědnosti – první z nich jedná podle idejí a nenechá se od nich odvrátit, zatímco etika odpovědnosti se řídí podle situace a v každém okamžiku se snaží činit maximum možného. Hledá cesty, jak nejlépe prospět za daných okolností. I dnes můžeme tento spor sledovat v našem veřejném prostoru a zhusta ho popisujeme jako spor mezi idealisty a pragmatiky.

U Peroutky to není chvilkové selhání nebo poblouznění. Naprosto

Advokát Marek Nespala

Foto: Václav Šálek / ČTK

stejný postup používal celý život. Můžeme k němu mít výhrady, ale pak musíme napadnout celý jeho koncept, tedy mnohem víc než dva tři články či z kontextu vytržené výroky z doby ohrožení státu. Musíme napadnout celou jednu tradici českého politického myšlení od Havlíčka přes Masaryka až právě k Peroutkovi.

Pochopit kontext

Soud však dnes nemá soudit dějiny, nýbrž výroky dnešního prezidenta, pro které neměl a nemá dostatečnou pramennou základnu, historickou oporu. Aby toto mohl rozsoudit spravedlivě, musí se soudce nezbytně uchýlit k hlubšímu pochopení historických reálií a kontextů, než se zatím během těch pěti let odhodlal.

Mnohé napovědi například Peroutkovy texty, které Hrad při své obhajobě prezidentových výroků

1 Projev prezidenta republiky Miloše Zemana při zahájení mezinárodního fóra „Let My People Live!“. *Pražský hrad – Prezident ČR*, 27. 1. 2015 – viz <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/vybrane-projevy-a-rozhovory/projev-prezidenta-republiky-milose-zemana-pri-zahajeni-mezinarodniho-fora-let-my-people-live-11568> (citováno k 12. 3. 2020).

necituje – texty, jichž si naopak všimlo Gestapo. Dne 25. května 1939 například hlásilo do úřadu říšského protektora, že Peroutka v *Přítomnosti* v článku *Když se všechno mění* píše o úkolu, který Čechy v nejbližší době čeká. Jeho výklad je zvláště zajímavý a poučný proto, že v něm F. Peroutka poprvé jasně vysvětluje, co se již dlouho šíří jenom šeptem a co představuje obsah neoficiálního českého národního společenství, totiž stejné zorganizování Maffie jako svého času v obranném boji proti Rakousku-Uhersku. Ačkoli se snaží přece jenom nedávat svůj názor a názor neoficiálního národního společenství zcela otevřeně najevo, přece vysvětluje svůj názor natolik otevřeně, že mu každý Čech musí bez problémů porozumět.²

V září 1939 byl Peroutka odvezen do koncentráku. Zatčen, jak vyplývá i z předešlé zprávy, nebyl coby novinář (ty se naopak okupační moc snažila všemožně získat na svou stranu), ale jako demokrat a stoupenec masarykovského státu. Gestapo si ho na podzim 1943 nechalo přivést do vězení na Pankráci a trvalo půl roku, než byl předveden k výslechu. Je to známá epizoda, nabídlí mu, aby psal pro ně, Peroutka odmítl a jel zpátky do lágru. Ten výslech z roku 1944 je ale zajímavý z jiného důvodu. Gestapák v jednu chvíli Peroutkovi naznačil, jak okupanti vnímali jeho texty z jara 1939.

*Zjistil jsem, píše komisař, že Peroutka má typicky demokratické vývody o nutnosti dvojsmyslnosti politiky, přečetl jsem mu citáty z jeho článku, který napsal po zřízení protektorátu, a sdělil jsem mu, že mu tuto dvojsmyslnost německá politika neuznává, že jej přivedla do těžkého podezření a nakonec pod zámek.*³ Takže sami Němci

v jeho psaní po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava neviděli nějakou snahu zalíbit se novému režimu nebo snad fascinaci nacismem, ale právě naopak. Toto psaní Peroutku dostalo do vězení.

Z hlediska historické reality je tedy zřejmé, že Peroutka se ani v době druhé republiky a v prvních měsících protektorátu neprojevoval ve svých textech jako antisemita, ostatně by to nedávalo žádnou vnitřní logiku v rámci celého jeho života a tvorby. Neprojevoval se ale ani jako někdo, kdo je jakkoli fascinován učením nacionálního socialismu nebo osobou Adolfa Hitlera. Naopak se Peroutka setrvale snažil v dobovém kontextu a v podmínkách zostřené cenzury, často s využitím ironie nebo jinotajů a dvojsmyslů či náznaků, psát tak, jak to vystihla jeho tehdejší spolupracovnice Milena Jesenská: aby Češi rozuměli a okupační moc nebyla provokována, tedy aby *Přítomnost* nezanikla.

Právo pro právo

Pak je tu ale hledisko soudní, dnešní, a tedy o poznání složitější. Nejdříve pražský obvodní soud se závěrem, že Hrad se má omluvit za všechny žalované výroky, pak odvolací městský soud a omluva jen za jeden výrok, potom Nejvyšší soud a doporučení nesoudit se s Kanceláří prezidenta republiky, ale s ministerstvem financí, orgie formalismu, a tak opět obvodní soud a aktuálně další odvolání obou znesvářených stran, a tedy další budoucí projednávání celé věci u odvolacího městského soudu.

V soudní rovině celého sporu jde především o to, co je víc: právo na ochranu osobní pověsti a cti, nebo

právo na svobodu slova a názoru? *Jenže nám tu situaci ještě komplikuje fakt, že ve sporu je důležitou postavou prezident republiky. Ten je v určitých situacích daných ústavou a dle svých kompetencí nejreprezentativnějším mluvčím státu a jeho občanů před zahraničím. Advokáti zúčastněných stran soupeří o váhu prezidentské indemnity a o adresáta zodpovědnosti za to, co žalující strana považuje za pomluvu mrtvého novináře. A soud hledá cestu, jak dát procesu zákonnou fazónu, popsal před časem aktuální dilema ředitel Knihovny Národního muzea Martin Sekera.*⁴

Nejproblematictější v celé kauze je rozsudek pražského městského soudu z 1. září 2016, který konstatuje, že ke svému rozhodnutí nepotřebuje znalce historie. To je ovšem alibismus přístupu soudu k věci. Nelze, tak jako to udělal soudce Městského soudu v Praze Tomáš Novosad, vytrhávat z historického textu pasáže, věty, nebo dokonce slovní spojení a dávat jim současný, aktualizovaný význam. Městský soud přesto ve svém rozsudku cituje taková „expresivní slova“ jako *sensace světových dějin, rekordní čas, vůdce národů...* Dokládá na nich Peroutkův údajný obdiv k nacionálnímu socialismu a jeho vůdci, což je z hlediska historické reality neudržitelné. Znalecké posudky odborníků ovšem soud nevzal v potaz, vlastně je vůbec nepožadoval.

Nakonec sám sebe a svou roli v jediném výroku dokonale popírá: *Nebylo úkolem soudu, aby vykládal či soudil historii, to je úkolem v první řadě historiků, ovšem patent na úvahy o historii nemá nikdo.* Následně soudce v rozsudku dodává výrok vyloženě manipulativní: *Zdůrazňuje se, že kdo-*

2 Národní archiv, f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (1853) 1939–1945 (1948), k. 162, sign. 109-12/178, inv. č. 2531, hodnocení postoje českého tisku na základě výňatků z novinových článků, překlady a rozborů některých článků, reakce Českého slova na článek o zřízení protektorátu uveřejněný v tiskovém orgánu říšského vůdce SS *Das Schwarze Korps* aj., zpráva z 25. 5. 1939. Přeložil autor.

3 Tamtéž, k. 106, sign. 109-5/126, inv. č. 1898, záznam z výslechu F. Peroutky v řídicí úřadovně Gestapa v Praze v květnu 1944. Oficiální překlad z pozůstalosti Peroutkovy ženy Slávky uložený v archivu autora.

4 SEKERA, Martin: Ve sporu o Peroutku hledáme především zákon. Spravedlnost by už měla zaklepat na soudní veřeje. *Aktuálně.cz*, 11. 10. 2019 – viz <http://blog.aktualne.cz/blogy/pohled-zblizka.php?itemid=34944> (citováno k 12. 3. 2020).

koli si může činit názory (pochvalné či kritické) na dobu minulou i její protagonisty (a to též z pohledu dneška, jak se ostatně často děje) a tyto zveřejňovat, jestliže mají jejich názory (hodnotící soudy) minimální reálný základ. Nicméně, jak jsme viděli, prezidentovy výroky na adresu Ferdinanda Peroutky reálný základ zcela postrádají.

Není proto divu, že Nejvyšší soud smetl svým rozsudkem z 8. září 2018 výnosy předchozích soudních instancí, vyvolal potřebu změny na straně zastoupení žalované strany (místo Kanceláře prezidenta republiky zastupuje nyní stát ministerstvo financí) a vrátil spor do počáteční fáze. Udržela se tak aspoň naděje na to, že při dalším soudním jednání by mohly být více akcentovány soudně hůře postižitelné historické souvislosti celého sporu, které by ale více než jasně, jak jsme výše ukázali, napovídaly, kde se v tomto celém případě nachází elementární spravedlnost a historická pravdivost.

Bývalá předsedkyně Nejvyššího soudu Iva Brožová označuje celý spor za nepřesvědčivý příklad toho, zda se u nás lze domoci spravedlnosti, a bývalá ústavní soudkyně Eliška Wagnerová přitom popisuje roli Nejvyššího soudu v této kauze jako vyloženě škodlivou: *Dopustil se tu planého právníčení. Formálního uvažování.*⁵ Podobně věc vidí i ústavní právník Jan Kysela: *Jestliže nejsme schopni se dobrat výsledku, není to chyba paní Kaslové, ale soudů a možná českého právního systému, protože není připravený na to, že se soudíme s prezidenty.*⁶

Jako by první mezi všemi byl stále chápán jako ten nade všemi. To ale není zrovna demokratické, nýbrž spíš císařské pojetí práva.

Překlenout handicap

Soudy tak stále stojí před problémem, jak se vyrovnat s dilematem právo říkat, co si myslím, versus právo nebýt ani po smrti bezdůvodně veřejně obviňován z toho, co jsem nikdy neudělal. Neprokázané a ahistorické, ale o to skandálnější a efektnější výroky nejsou nic nového. Vždy ale platilo, že pokud se neprokáže jejich alespoň elementární pravdivost (a Peroutka, jak už víme, není autorem ani jednoho z výroků, které mu prezident přisoudil), má mít navrch možnost a schopnost tyto polopravdy a lži popřít doložitelnými historickými fakty.

Pokud si soudy nevyžádají odborné posudky, které by celou situaci kolem Peroutkovy publicistiky po Mnichovu 1938 a v prvních měsících protektorátu vsadily do relevantního kontextu, objasnily by jeho roli a případně (ne)provinění, hrozí, že se soudci budou nadále a dlouhodobě točit na poli, které si sami vytyčili tím, že posuzují historická fakta v současném a povýtce neodborném výkladu. Z odborných posudků by mělo vzejít především vodítko, zda je Peroutka prostřednictvím svých inkriminovaných textů tím, kdo selhal, a tudíž se provinil, nebo nikoli.

Martin Sekera ve svém zmiňovaném textu nabízí řešení, aby historický aspekt tohoto postupu zohlednil přístup právní filozofie a psychologie,

První vydání Přítomnosti po 15. březnu 1939

Repro: Přítomnost

tak jak ji ve své *Otázce viny* nabídl německý filozof Karl Jaspers. *Jaspers uvažoval o vině kriminální, politické, morální a metafyzické. Experti by nesoudili, ale pomohli současnému legitimnímu soudu překlenout jeho handicap, jímž je bezradnost ve způsobilosti, jak propojit minulostní a přítomnostní rovinu tohoto zvláštního soudního případu.*⁷ To, že současný stav soudního sporu o výroky prezidenta republiky na adresu desítky let mrtvého novináře nelze bez pochopení elementárních poznatků historické reality spravedlivě a konečně rozsoudit, je dnes již zjevné.

Martin Groman

5 ČT, pořad *168 hodin*, 2. 2. 2020 – viz <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10117034229-168-hodin/220452801100202/obsah/748008-rovny-a-rovnejsi> (citováno k 12. 3. 2020).

6 Tamtéž.

7 SEKERA, Martin: *Ve sporu o Peroutku hledáme především zákon. Spravedlnost by už měla zaklepat na soudní veřeje.*